

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК ОСВІТИ У КОРЕЇ (ОСТАННЯ ЧВЕРТЬ XIX ст.)

Система освіти у Корей, як і в інших країнах Далекого Сходу, пройшла складний шлях і зазнала багато змін і вдосконалень, перш ніж посісти гідне місце серед систем освіти у світі. Метою нашої статті є аналіз і встановлення хронологічної послідовності формування і розвитку системи освіти у Корей, починаючи з часів Трицарства і до початку XX ст.

Корея, мабуть, одна з тих небагатьох східних країн, яка пододала безліч труднощів, перешкод на шляху створення, становлення і вдосконалення своєї писемності, а згодом і освіти. Так історично склалося, що протягом багатьох століть корейський народ, не маючи власної писемності, застосовував китайську ієрогліфічну модель письма і перебував у рамках так званого китайського „ієрогліфічного” ареалу, писемного васалітету династії корейських імператорів перед мінським Китаєм.

Аналіз літописів „Чосон ванджо силлок” засвідчив, що корейці до часу винаходу свого алфавіту були знайомі з різними системами письма. Існує чимало версій щодо створення перших писемних корейських пам'яток. Згідно з однією версією, яку дослідники вважають найбільш ранньою, найменш обгрунтованою та найсуперечливішою, перший корейський алфавіт *каримда/каримтхо* був створений міфічним першопредком корейців, напівбогом Тангуном. За іншою версією, яка базується на „Літописі часу богів”, писемність *синдай модзи*, винайдена у древній Японії, вважається більш ранньою. Цієї версії дотримувався, наприклад, корейський учений Канадзава Сьодзабуру на початку XX ст. Існує безліч інших теорій, гіпотез, які схилиються до буддійського походження корейських першоджерел, проте наразі вони не стали об'єктом ретельного наукового дослідження і не дістали документальних обгрунтувань. Творення власної писемності неханськими народами (IX ст.), що входили до ареалу китайської імперії, активізувалося лише після X ст. і було, як правило, пов'язане з приходом нової династії або розповсюдженням нової релігії. Так, на початку X ст. в Корей були вже відомі силабо-ідеографічні (перехідні) письмена неханських народів Китаю: *киданське* письмо (X ст.), трохи згодом *тангутське* письмо (перша половина XI ст.), „великі” і „малі” *джурчженські* письмена (перша половина XII ст.). Вчені також не виключають можливість залучення в'єтнамської писемності *тхі-ном* (1343 р). Існують свідчення, що за часів правління династії Чосон японські купці завозили в Корею з островів Рюкю книги, що були написані японським силабічним письмом – *кана* (XIII ст.). У 1437 р. за наказом Седжона Великого (імператора Чосона) для навчання „рюкюського письма” були започатковані навчальні інститути для урядових чиновників при дворі короля. Ці заклади ставили перед собою також завдання переваг різних іншомовних писемностей і ретельної дослідницької діяльності з метою створення власної писемності, яка б гармонійно співіснувала з тогочасними китайськими ієрогліфами і не суперечила б конфуціанській ідеології та канонам.

Офіційна система освіти почала формуватися в Корей за часів Трьох Держав (Сілла, Когуріо і Пекчхе, 57 р. до н.е. – 668 р. н.е.), в її основу було покладено скопійовану модель китайської системи освіти, яка, як відомо, базувалася на багатовікових конфуціанських канонах і догмах. У 372 р. у королівстві Когуріо (37 р. до н.е. – 668 р. н.е.) з'явився перший вищий державний навчальний заклад Техак (대학 – Національна академія конфуціанства), і це за багато століть до створення власної писемності. Вже згодом, триста ро-

ків по тому, в королівстві Сілла (57 р. до н.е. – 935 р. н.е.) виник подібний науковий заклад (국학 – Національний конфуціанський коледж), метою якого було навчати молодих аристократів ідей конфуціанства, моралі та етики, основ державного управління[1, 24]. У тогочасних державах періоду Трицарства можна чітко окреслити такі напрями освіти: вивчення конфуціанської класики, трактатів Конфуція та інших східних філософів, а також норм моралі і етики.

Слід зауважити, що протягом багатьох століть корейці користувалися вже існуючою на той час китайською писемністю (한자) і лише частково, маючи свою розмовну мову іду, могли задовольняти розмовні потреби переважної частини неосвіченого населення. Мовою простого, розмовного вжитку на той час залишалась корейська мова (кукмун чи онмун), яка, незважаючи на зверхнє ставлення правлячої еліти, продовжувала виконувати основну комунікативну функцію у суспільстві. Проте ця величезна мовна стихія не мала свого простого і легкого у застосуванні засобу вираження на письмі. Вся справа в тому, що ті системи знаків, а саме – іду (так зване письмо службовців) та кугьоль, метою яких було значне спрощення читання тексту на ханмуні (особливо це стосувалося китайської класики), виявились лише спробою пристосувати китайське ієрогліфічне письмо до корейської аглютинативної мови. Знаками іду та кугьоль стали спеціально відібрані скорочені і видозмінені ієрогліфи, які застосовувались і фонетично (як силабемограми) і семантично (як корейські морфемограми і синтагмограми). Однак через їх надзвичайну складність і недовершеність (невпорядкованість, громіздкість, незрозумілість і заплутаність) ці ієрогліфи виявились недостатньо ефективними у застосуванні[2, 59].

Незважаючи на досить довге панування в Кореї так званої «ієрогліфічної стихії», потреби у створенні своєї, власної писемності, яка б відображала потреби народу і гармонійно співіснувала і з тогочасною китайською ієрогліфічною писемністю, із конфуціанськими канонами, була дуже відчутною.

За часів династії Коріо (918-1392 рр.), яка прийшла на зміну періоду Трьох Держав, державною релігією було проголошено буддизм. Тим не менш, навіть з появою нової релігії звичні канони та догми конфуціанства продовжували ще багато років по тому впливати на вчених та аристократів тогочасної Кореї. Введення іспитів для отримання посади держслужбовця в середині X ст. поставило перед системою освіти нове завдання – підготовку молодих людей до державної служби. Так, у 992 р. у Кесоні – столиці королівства Коріо був заснований університет (Кукчагам), по закінченню якого випускники мали навчати провінційних жителів, пропагувати серед населення ідеї буддизму та конфуціанства, запалювати в їхніх серцях прагнення до здобуття освіти та посади державного службовця[3, 524]. А єдиним можливим шляхом для здобуття посади був на той час державний іспит (квато), успішне складання якого гарантувало працевлаштування і подальшу кар'єру службовця. Труднощі у складанні такого іспиту полягали в тому, що чисельні трактати конфуціанських схоластів були написані важкозрозумілими стародавніми китайськими ієрогліфами і були доступні та вивчалися переважно чиновниками. Останні ж, через очевидні обставини, не хотіли відмовлятися від уже добре знаної і віками пануючої писемності і не бажали переходити на просту, "вульгарну" писемність (кукмун чи онмун). Отже, як ми бачимо, ситуація складалась таким чином, що доступність тогочасної освіти була вкрай лімітована й носила класово-обмежений характер-була привілеєм здебільшого представників аристократії або ж чиновників[4, 422].

Проте, як не важко було здобувати освіти, які перепони і труднощі не доводилось долати, кожна корейська родина, незалежно від статку і соціального становища ладна була віддати все задля здобуття омріяної освіти. Ще змалку хлопчикам як майбутнім утримувачам сім'ї приділяли більшу увагу, ніж дівчаткам, батьки намагались хоча б одному з

синів дати освіту, і тим самим забезпечити безбідну старість як собі, так і дітям. Здебільшого, саме цим і пояснюється те шанобливе ставлення до освіти, яке було притаманне не тільки корейцям, а й жителям інших держав Далекого Сходу протягом багатьох століть. Цілком зрозуміло, що такий потяг до освіти не був результатом лише допитливості чи великої зацікавленості з боку корейців, і мав скоріш матеріальне підґрунтя. Отже, в тих умовах найкоротшим і водночас найбільш тернистим шляхом до багатства, заможного життя було поступове просування кар'єрними сходами від звичайного службовця до сановного чиновника. Така система функціонувала майже протягом двох тисячоліть і за цей час у масовій свідомості закріпилась чітка асоціація між освітою, з одного боку, та матеріальним успіхом, гідним соціальним становищем у суспільстві – з другого. І хоча корейське суспільство за останні століття зазнало чимало змін, ставлення до освіти, в цілому, залишилось традиційно шанобливим[5, 273].

Таким чином, система освіти, що функціонувала в Кореї майже до середини XIX ст. мало чим відрізнялась від середньовічної. Характерною особливістю системи освіти в Кореї було існування двох видів шкіл: державних і приватних. До першого типу належала так звана Академія конфуціанської освіти – Сонгюнгван в Сеулі, яка готувала кадри вищих й рядових чиновників та вчених. У Сонгюнгвані, як правило, навчалися молоді чиновники, що здобули вчений ступінь “сенвон” або ж “чинса”. Групу столичних державних навчальних закладів, що виконували функцію середньої конфуціанської школи, іменували “хактан”. Проіснували подібні навчальні заклади порівняно недовго (з XIII ст. – до другої половини XIX ст.) і в історію освіти Кореї увійшли під назвою “сахак” (чотири школи). Сахак містились у чотирьох районах столиці і відповідно мали назви – центральна, східна, західна та південна школи. Це були невеликі елітні школи, в яких переважно навчалися діти сеульських чиновників (янбанів) віком від 15 до 16 років. Найкращі випускники отримували можливість продовжувати навчання в Сонгюнгвані[6, 11].

Багатовікову історію і стародавні традиції мали й провінційні школи, звані “хангйю”, де здебільшого вчилися діти місцевих янбанів і чиновників. У таких школах навчалось у середньому 70-90 дітей. За рівнем навчання такі школи відповідали центральним школам “сахак”. Випускники таких шкіл, які склали екзамен кваго (екзамен для отримання посади державного службовця) у провінційних центрах, отримували вчене звання “сенвон” чи “чинса” і здобували право продовжити навчання в Сонгюнгвані або ж могли претендувати на складання екзаменів у столиці[7, 333]. Ще одну групу навчальних закладів являли собою конфуціанські школи, до яких належали храмові школи “совон”, які прирівнювалися до середніх навчальних закладів, і школи “содан” (так звані навчальні кімнати) – домашні школи. “Совон” були приватними навчальними закладами при конфуціанських храмах, статус яких згодом не різнився від державних шкіл. Ці школи користувалися деякими привілеями, зокрема, мали значні земельні ділянки і у розпорядженні цих шкіл були нобі (раби) і залежні селяни. До шкіл “совон” приймали тих, що вже мали ступені “сенвон” і “чинса”. Необхідною умовою прийому до таких шкіл було бездоганна поведінка, цілковите дотримання конфуціанської моралі, повага до старших. У школах “совон” з давніх часів разом з творами Конфуція та його учнів зберігалися праці відомих корейських феодалів, конфуціанських схоластів[6, 12].

У столиці Сеулі існувало вісім державних навчальних закладів, у яких готували канцеляристів, рахівників, чиновників, лікарів, перекладачів, художників. Вони утримувалися на кошти держави. У цих спеціальних школах навчалися, як правило, діти представників середнього прошарку суспільства-молодші діти дрібних чиновників і діти янбанів.

До найбільш поширених у феодалній Кореї осередків конфуціанської освіти початкового ступеня належали приватні школи “содан”, в яких навчали ієроглічного письма і конфуціанських канонів. У XX ст. у Кореї нараховувалось більш ніж 25 тисяч таких шкіл,

а навчалося у них приблизно 30 тисяч учнів. Школи “содан” утримувалися на приватні кошти. Зазвичай декілька чоловік спільно запрошували вчити своїх дітей одного вчителя (хунджан). У школах “содан” навчалися діти з 7-8 до 15-16 років. Випускники “содан” мали змогу продовжити навчання в “хангйю” чи “сахак”. Поширеність і популярність “содан” були пов’язані з тим, що це були єдині осередки освіти, де могли навчатися діти з найнижчих прошарків корейського суспільства (нобі, залежні селяни, простолюдни).

Таким чином, освіта у Кореї в середині XIX ст. мала дуже обмежений характер, через те що не була доступною для найнижчих прошарків суспільства. Навчання в основному полягало у студіюванні конфуціанських класичних книг. Інші предмети також належали до гуманітарного напрямку. Лише в деяких з цих шкіл (“хангйю” і “содан”) учні отримували мінімальні практичні знання із сільського господарства. Серед прогресивно налаштованої частини корейського суспільства наростало невдоволення існуючою системою освіти, і наприкінці XIX ст. почали спостерігатися перші зміни в організації системи освіти.

Значну роль у становленні освіти вже більш сучасного, європейського типу відіграли іноземці, місіонери, християнські проповідники. До перших європейських іноземців, які опинилися в Кореї, ізолюваній від зовнішнього західного світу, безумовно, потрібно віднести християнських місіонерів. Широко, відомо, що місіонери не тільки проповідували християнство, а займалися різноманітною культурно-просвітницькою діяльністю. Вони відкривали школи, облаштовували лікарні, притулки для дітей і немічних, поширювали серед корейців знання про інші країни, народи, навчали місцевого населення іноземних мов. Активність місіонерів зазвичай не знаходила підтримки у місцевого населення, а часом їм навіть загрожувала смертельна небезпека. Тим не менш, своєю самопожертвою і намаганням допомогти людям, вони залишили добру пам’ять у серцях корейців і справили вплив на появу в Кореї навчальних закладів сучасного типу[8, 515].

Одним, із перших таких навчальних закладів прозахідного зразка стала школа перекладачів “Тхонбйон”, яку було відкрито у 1883 р. при столичному Департаменті торгівлі (Тхонсан аmun). У цій школі протягом одного року навчання готували перекладачів англійської мови, в яких відчувалась велика потреба. До шкіл нового типу слід віднести школи “Вонсан” (1883 р.) та “Юкенг” (1886 р.), в яких, окрім англійської мови та географії, значну увагу приділяли вивченню точних наук та економіки.

У серпні 1885 р. американські протестантські місіонери під керівництвом пастора Генрі Апенцеллера організували школу “Бедже” (Школа виховання практичних людей), яка відіграла значну роль в історії освіти Кореї. Вона відрізнялася від інших шкіл перш за все тим, що до неї вступали учні незалежно від їх соціального походження, включаючи найнижчі прошарки суспільства. Відкриття школи від початку пов’язувалося із завданням навчання і підготовки з корейського населення служителів християнської церкви, проте підготовка служителів церкви на практиці вийшла далеко за межі діяльності звичайної духовної школи.

Навчання в школі “Бедже” було платне, і навчалися там переважно хлопці, які закінчили школи початкового і середнього ступенів і вже опанували ієрогліфічне письмо. Спочатку в ній вивчали лише англійську мову, але згодом до програми навчання ввели загальноосвітні предмети: арифметику, фізику, хімію, географію, історію, логіку, риторику. Крім цих загальноосвітніх дисциплін, учні отримували сучасні знання з міжнародного життя, зі становища в чужоземних країнах, вивчали досягнення західної культури, займалися фізичною культурою та новітніми видами спорту. У школі було організовано трудове виховання і навчання. У навчальному році двічі проводилися іспити з основних дисциплін. У школі використовувалася 100-бальна система оцінювання, а екзамен зараховувався, якщо учень отримував 70 балів і вище. Треба зазначити, що введена більш ніж сто років

тому 100-бальна система активно застосовується в сучасних південнокорейських школах і вищих навчальних закладах і до цього часу.

Значним проривом у розвитку освіти стало відкриття у 1886 р. місіонерами американської методистської церкви першої на той час у Кореї жіночої школи "Іхва" (Цвіт груші). Як відомо, у традиційній системі освіти корейським жінкам не було місця, і тому перша жіноча школа зіткнулася з проблемою набору учениць. Громадська думка у Кореї залишалася незмінною – жінці не потрібно вчитися. У перший навчальний рік у школі навчалася лише одна дівчинка-корейка, наступного року – семеро дівчаток, а у 1896 р. – п'ятдесят. У жіночій школі "Іхва" викладали за програмою американської початкової школи такі предмети: англійську мову, арифметику, корейську мову і літературу та історію.

У наступні роки ще п'ять місіонерських шкіл було відкрито у великих містах Кореї, і всі вони зробили значний внесок у розвиток сучасної освіти у Кореї. Дослідники відзначають, що місіонерські навчальні заклади мали значний вплив на формування національної і суспільної свідомості корейської молоді, на зростання їх патріотичних настроїв. На уроках історії, літератури, географії викладачі розповідали про системи державного управління у західних країнах, про буржуазні свободи, про розвиток промисловості у цих країнах, про шляхи збільшення національного капіталу. Багато молодих корейців виходило з цих шкіл з бажанням побачити свою батьківщину розвиненою державою, незалежною від впливу феодального Китаю і західних держав[6, 37].

Згодом, наприкінці XIX ст., у Кореї стали діяти три типи початкових шкіл: державна, загальна і приватна. Державні школи мали два ступені: термін навчання у школах першого ступеня складав три роки, у школах вищого і другого ступеня – два чи три роки.

Рішучим і сміливим кроком на шляху вдосконалення і становлення сучасної системи освіти стало впровадження у 1894 р. урядом Кореї програми реформ, відомих під назвою "реформи року кабо" (кабо – це назва 1894 р. за китайським календарем). Реформування соціально-економічної і політичної системи було переорієнтовано на капіталістичний шлях розвитку країни. Реформи внесли деякі зміни у традиційні аспекти корейської системи освіти: так, наприклад, скасовувався державний іспит (квajo) на отримання посади чиновника, планувалося направлення найбільш талановитих та обдарованих дітей на навчання за кордон, було введено нові правила підбору і призначення чиновників, уніфікувалися підручники для початкових шкіл. Нововведення торкнулись також і організаційної структури освіти. Палата церемоній (Єджo), що століттями займалася питаннями конфуціанської системи освіти, була скасована і згодом реорганізована в Хакпу (Міністерство освіти), до якого входили декілька управлінь, що підпорядковувались міністру, якому допомагали його заступники, радники і чиновники[9, 465].

Проте надзвичайно актуальним залишалось реформування власне змісту освіти, виникла гостра необхідність відмови від старого схоластичного вивчення конфуціанських догм і поступового переходу до засвоєння нових практичних знань. З цією метою у лютому 1895 р. був виданий спеціальний указ "Кйoюк іпкуксо" (Про становлення державної освіти) і оприлюднена низка важливих положень, які регламентували такі питання, як підготовка викладацьких кадрів, відкриття нового педагогічного училища, правила діяльності іноземних шкіл, статут і програми початкових, середніх та спеціальних професійних шкіл.

Проте шлях від прийняття та оприлюднення реформ освіти до їх виконання був надто довгим, оскільки подолання багатовікових традицій конфуціанського виховання й освіти проходило дуже важко, у боротьбі з впливовими консервативними силами. Реалізація проголошених інновацій потребувала значних фінансових витрат, у той час як державна скарбниця відчувала значний дефіцит коштів. Не вистачало кваліфікованих учителів, які б могли отримати прогресивну освіту за кордоном. Гостро стояло питання з матеріальною базою, навчальною літературою та інвентарем у столичних школах. Ще складнішим було

становище у провінційних навчальних закладах. Кількість шкіл, які відкрилися після нових указів і положень, була незначною, до того ж вони майже не відрізнялись від старих шкіл конфуціанського типу.

Таким чином, наприкінці XIX – на початку XX ст. умови і можливості, які могли б сприяти плавному, поступовому переходу від консервативної, застарілої моделі освіти до більш сучасної, змістовної моделі європейської освіти, були певною мірою обмежені. Однак, незважаючи на це, з кожним роком актуальність здобуття освіти ставала відчутнішою, кількість молодих людей, які чітко усвідомлювали потребу реформування освіти, освоєння нових методів навчання, невпинно зростала. Тисячоліттями нав'язані конфуціанські канони і догми поступово відходили у минуле, у свідомості людей пробуджувалось прагнення до здобуття освіти сучасної моделі, яка б гарантувала і забезпечувала рівні можливості для всіх людей, незалежно від статі та становища в суспільстві.

Література:

1. Education in Korea. 1990-1999. – Seoul, 1992.
2. Концевич. Л.Р. Корееведение. Избранные работы. – М., 2001.
3. Корея. Справочник. Сеул, 1993.
4. Yi Won-ho. A History of Education. – Seoul, 1994.
5. Kim Кендон. Система ценностей и общественное сознание корейцев. – Сеул, 1993.
6. Пак В.П. Просветительское движение и система образования в Корее во второй половине XIX – начале XX вв. – М., 1982.
7. Kim In-hoe. History of Korean Education and its problems. – Seoul, 1994.
8. Pak Young-pok. A History of Korean Christianity's effort in social education. – Seoul, 1995.
9. Описание Корен. Сокращенное издание. – М., 1960.